

EUGENIUSZ NAJLEPSZY

/KIERUNKI PRZEZWYCIĘŻANIA ZEWNĘTRZNYCH TRUDNOŚCI GOSPODARCZYCH POLSKI I INNYCH KRAJÓW SOCJALISTYCZNYCH W RAMACH SYSTEMU MIĘDZYNARODOWEJ WSPÓŁPRACY GOSPODARCZEJ RWPG

Wobec bardzo złożonej i niekorzystnej sytuacji gospodarczej, jaka z końcem, lat siedemdziesiątych wytworzyła się w Polsce, a także w większości pozostałych krajów socjalistycznych, na szczególną uwagę zasługuje rozważenie możliwości podjęcia przez te kraje bardziej skutecznych wysiłków dla przywrócenia równowagi zewnętrznej w stosunkach ekonomicznych z Zachodem. Chodzi przede wszystkim o konsolidację zewnętrznej (polityki ekonomicznej) krajów socjalistycznych w ramach międzynarodowej współpracy gospodarczej RWPG, mającej na celu zahamowanie rosnącej zależności wspólnoty RWPG jako całości od gospodarki, krajów kapitalistycznych.

Głównym celem przedstawionej niżej analizy jest zbadanie i stwierdzenie, w jakim stopniu jest możliwa w nadchodzących latach generalna konwersja obrotów handlowych Polski i innych krajów członkowskich RWPG, niezbędna przede wszystkim dla zahamowania rosnącego zadłużenia krajów socjalistycznych, a następnie także stopniowego zmniejszania deficytu bilansu płatniczego. Wiąże się z tym podstawowe pytanie, czy i w jakim zakresie można będzie ograniczyć import Polski i innych krajów RWPG z rynków krajów kapitalistycznych poprzez intensyfikację międzynarodowej współpracy gospodarczej w ramach ugrupowania państw członkowskich RWPG. Jednocześnie ważne jest także rozpoznanie warunków i możliwości międzynarodowej koordynacji polityki eksportowej poszczególnych krajów członkowskich na rynkach krajów kapitalistycznych Zachodu i krajów Trzeciego Świata w celu utrzymania i rozwijania powiązań instytucjonalnych i produkcyjno-handlowych, zapewniających równe korzyści obu stronom.

I. UTRATA RÓWNOWAGI ZEWNĘTRZNEJ POLSKI I INNYCH KRAJÓW SOCJALISTYCZNYCH W STOSUNKACH EKONOMICZNYCH Z ZACHODEM

Niska sprawność mechanizmów współpracy gospodarczej krajów RWPG nie od razu wpłynęła hamująco na tempo rozwoju gospodarki narodowej poszczególnych krajów członkowskich RWPG. Wynikało to-

głównie stąd, że niemal do połowy lat siedemdziesiątych źródła tego rozwoju miały wyłącznie charakter ekstensywny. Zaliczały się do nich istniejące zasoby siły roboczej, stosunkowo niedrogie i występujące w znacznych ilościach zasoby surowców paliwowo-energetycznych oraz względnie niski poziom konsumpcji ludności. Źródła te w maksymalnym stopniu były mobilizowane z jednej strony za pomocą systemu centralnego zarządzania w poszczególnych krajach członkowskich, a z drugiej poprzez mechanizmy angażowania gospodarki krajów członkowskich RWPG w międzynarodowy socjalistyczny podział pracy. Realizowanej powszechnie strategii ekstensywnego rozwoju jednocześnie sprzyjała łatwość uzyskiwania, na stosunkowo dogodnych warunkach, znacznych kredytów zagranicznych w bankach krajów kapitalistycznych, co wynikało przede wszystkim z aktualnej koniunktury gospodarczej Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych.

Jednakże w połowie lat siedemdziesiątych te ekstensywne źródła rozwoju gospodarczego w poszczególnych krajach członkowskich RWPG zaczęły się gwałtownie wyczerpywać, nie wyłączając gospodarki Związku Radzieckiego. Rozbudowany potencjał przemysłowy wchłonął do maksimum rezerwy nie wykorzystanej siły roboczej, zwłaszcza poprzez mobilizację ruchów migracyjnych ludności wiejskiej do miast. Równocześnie można było zaobserwować wyraźne zwolnienie demograficznego wzrostu na obszarze całej wspólnoty RWPG. Wyczerpały się wielkie i łatwo dostępne zasoby bogactw naturalnych, a w szczególności realizowane po niskich cenach i w znacznych ilościach dostawy surowców paliwowo-energetycznych ze Związku Radzieckiego.

W tej sytuacji, dla zapewnienia dotychczasowego tempa wzrostu gospodarczego krajów RWPG, zapobieżenia tendencji spadkowej dochodu narodowego, niosącej szczególne zagrożenie dla utrzymania odpowiedniego poziomu konsumpcji społeczeństwa, nakazem chwili staje się przechodzenie do intensywnych metod gospodarowania. Chodzi przede wszystkim o wykorzystanie takich metod, które umożliwiają:

- intensyfikację pracy w drodze zwiększenia wydajności pracy żywej,
- rozpowszechnianie innowacji i wzrost poziomu technicznego całej gospodarki -narodowej,
- podniesienie jakości norm technologicznych i eksploatacyjno-użytkowych w procesach produkcyjnych,
- racjonalizację struktury produkcji w kierunku stałego zwiększania oszczędności surowców i energii.

Spośród wymienianych powyżej metod, przynajmniej dwie z nich, a mianowicie: przedstawienia strukturalne umożliwiające oszczędność surowców i energii oraz oparte na nowoczesnej technologii wydajne procesy produkcyjne, stanowią w coraz większym stopniu „wąskie gardła”, których nie można przewyciężyć już obecnie w obrębie wspólnoty go-

spodarczej krajów członkowskich RWPG¹. Z tego względu, rosące w szybkim tempie zapotrzebowanie na te deficytowe zasoby, kraje RWPG zaczęły pokrywać we wzrastającym zakresie także ze źródeł, które znajdują się poza obszarem rynku RWPG. Świadczy o tym w szczególności dynamika obrotów handlu zagranicznego krajów RWPG z krajami kapitalistycznymi, a zwłaszcza z państwami stowarzyszonymi w OECD w latach 1970-1980. Przez cały ten okres rozmiary importu i eksportu krajów członkowskich na rynkach wolnodewizowych stale zwiększały się, aczkolwiek w sposób zróżnicowany, osiągając ponad pięciokrotny wzrost w stosunku do roku 1970. Z krajów RWPG, które w największym stopniu zwiększyły obroty handlowe z krajami kapitalistycznymi, należy wymienić przede wszystkim Związek Radziecki, Polskę oraz Rumunię.

Ten uderzająco wysoki wzrost obrotów handlowych stanowi w całej rozciągłości potwierdzenie tezy, że w całym tym okresie Związek Radziecki nie mógł już zaspókajać rosnących potrzeb surowcowo-energetycznych innych krajów RWPG. Jednocześnie najbardziej nowoczesne technologie i środki produkcji okazały się całkowicie niedostępne dla firm socjalistycznych na obszarze rynku RWPG, w wystarczających rozmiarach i asortymencie.

Jednakże nie wszędzie, a zwłaszcza w Polsce, uświadamiano sobie w pełni skutki ewentualnych następstw załamania realizowanej strategii handlowej w stosunkach gospodarczych z krajami kapitalistycznymi. Zlekceważono także rosnące zadłużenie finansowe w bankach «krajów kapitalistycznych, które wobec potencjału gospodarki narodowej Związku Radzieckiego (zgodnie z rozpowszechnianą na Zachodzie teorią „parasola”) nie mogło odgrywać wielkiego znaczenia. Zadłużenie to w rezultacie zaciąganych kredytów rotacyjnych stawało się tymczasem brzemienne w skutkach dla rozwoju polskiej gospodarki, a także ekonomiki innych, mniejszych krajów członkowskich RWPG. Za wszelką cenę bowiem starano się uniknąć zahamowania tempa rozwoju gospodarczego i odczuwalnego pogorszenia już osiągniętego poziomu życia ludności, w czym właśnie miało dopomóc zwiększenie wymiany handlowej z krajami kapitalistycznymi. Forsując wzrost gospodarczy i inwestycje krajowe oparte na importowanej z krajów kapitalistycznych technologii, zakładano optymistycznie „automatyczny” rozwój zdolności eksportowej przemysłu, umożliwiający równoważenie wzrastających rozmiarów importu z krajów kapitalistycznych.

Rachuby te nie sprawdziły się, gdyż w przeważającej liczbie krajów członkowskich RWPG w latach siedemdziesiątych, a zwłaszcza w drugim pięcioleciu, poziom i tempo wzrostu eksportu Polski i innych kra-

¹ Co prawda, nie można także wykluczyć, że dzięki aktywizacji mechanizmu towarowo-pięniężnego w systemie współpracy gospodarczej RWPG, udałoby się zmobilizować jeszcze dalsze zasoby surowców energetycznych ZSRR i innych państw socjalistycznych we wspólnym interesie krajów członkowskich RWPG.

jów RWPG było niższe od poziomu i tempa wzrostu importu z rynków wolnodewizowych krajów kapitalistycznych. Z tego względu poszczególne kraje członkowskie RWPG zmuszone były do korzystania z pomocy kredytowej, która wkrótce osiągnęła poziom uznany za bezprecedensowy w dotychczasowej historii rozwoju stosunków gospodarczych Wschód-Zachód. Ogólny poziom zadłużenia siedmiu krajów europejskich RWPG,, a także banków RWPG wzrósł bowiem z 8,4 mld dolarów w 1971 r. do ponad 82 mld dolarów w 1981 r. Jednakże w przypadku takich krajów członkowskich RWPG, jak Polska i Rumunia, stopień zadłużenia przekroczył granice uznawane jako dopuszczalne z punktu widzenia kształtowania się ogólnej relacji wartości długu do wartości globalnego eksportu. tych krajów².

Ten wysoki deficyt handlu zagranicznego krajów socjalistycznych z krajami kapitalistycznymi nie stanowiłby jeszcze poważnego zagrożenia dla rozwoju gospodarczego poszczególnych krajów RWPG, gdyby nie narastające równocześnie trudności w mobilizowaniu wewnętrznych czynników rozwoju, związanych głównie ze sposobem kierowania gospodarką narodową. Od połowy lat siedemdziesiątych we wszystkich europejskich krajach socjalistycznych (poza Bułgarią) obserwuje się stopniowe obniżanie tempa wzrostu podstawowych wskaźników rozwoju gospodarczego. Dotyczy to w szczególności takich wielkości ekonomicznych, jak produkcja globalna poszczególnych działów i gałęzi, akumulacja, inwestycje konsumpcja itp. Spadkowe tendencje występują także w dostawach surowców i materiałów, energii, w produkcji kooperacyjnej, w zaangażowaniu inwestycji oraz w dostawach towarów i usług rynkowych. W przypadku Polski wszystkie tego rodzaju wskaźniki ekonomiczne u progu lat osiemdziesiątych nie tylko zaczęły wykazywać słabnącą dynamikę, ale już bezwzględny spadek, co było równoznaczne z wejściem całej gospodarki narodowej w fazę głębokiego kryzysu. W tych warunkach, niezależnie od podejmowanych autonomicznie przez kraje RWPG rozwiązań zmierzających do odwrócenia niekorzystnych tendencji i ograniczenia zadłużenia się w krajach kapitalistycznych, niezwykle istotną płaszczyznę działania stanowi koordynacja polityki ekonomicznej wobec krajów Zachodu. Międzynarodowa koordynacja polityki ekonomicznej, krajów członkowskich RWPG powinna w szczególności umożliwić wspólne opracowanie i podjęcie na dłuższy okres działań na rzecz 'bardziej zrównoważonej i selektywnej w sensie geograficzno-politycznym strategii rozwoju importu z krajów kapitalistycznych. Wszelki import natomiast stanowiący w istocie -narzędzie dyskryminacji i (uniemożliwiający równy podział korzyści powinien być zastąpiony importem z krajów socjalistycznych. Nowa strategia importowa w stosunkach Wschód-Zachód wyma-

² Chodzi tutaj o relację, przy której zadłużony kraj nie powinien wydawać na raty i odsetki w danym roku powyżej 25% uzyskiwanych wpływów z całkowitego eksportu.

gać .także będzie dostosowania zakresu i charakteru ekspansji eksportowej krajów członkowskich RWPiG do zmienionych warunków i potrzeb ekonomicznych.

II. ZAKRES I KIERUNKI SUBSTYTUCJI IMPORTU KRAJÓW RWPG Z KRAJÓW KAPITALISTYCZNYCH

Możliwości ewentualnej substytucji importu krajów RWPG z .krajów kapitalistycznych mogą obejmować przynajmniej dwie podstawowe sfery:

a) 'zintensyfikowanie kooperacji (przemysłowej między krajami RWPG umożliwiającej substytucję dotychczasowego importu z krajów kapitalistycznych³,

b) przyjęcie wspólnej w skali RWPG polityki handlowej, mającej na celu racjonalizację importu z krajów kapitalistycznych na drodze bardziej ścisłej koordynacji zakupów importowych dokonywanych poza obszarem RWPG.

Rozważając ten problem należy przypomnieć, iż propozycje „zorientowania” międzynarodowej specjalizacji i kooperacji produkcji krajów RWPG na substytucję importu z krajów kapitalistycznych w grupie towarowej maszyny i urządzenia wysunął w 1977 r. rząd radziecki. Propozycja ta wówczas nie znalazła należytego oddźwięku ani na forum RWPG, ani szerzej w stosunkach dwustronnych między zainteresowanymi krajami socjalistycznymi (wyjątkiem jest tutaj Czechosłowacja).

Jeśli problem substytucji importu rozpatrzeć z punktu widzenia możliwości konwersji zakupów towarów na rynkach wolnodewizowych Polski i innych krajów socjalistycznych na obszar rynku rublowego RWPG, to opierając się tylko na wstępnych oraz bardzo uproszczonych ocenach i szacunkach, można sformułować cztery następujące tezy⁴,

1, Zbadania możliwości substytucji importu realizowanego na rynkach krajów kapitalistycznych nie można ograniczyć tylko do jednej, wybranej grupy towarowej, ale należy rozszerzyć na wszystkie podstawowe grupy wyrobów wchodzących do obrotów handlowych, a mianowicie:

- maszyny i urządzenia,
- paliwa, surowce i materiały,

³ W odniesieniu do gospodarki Polski możliwości reorientacji obrotów handlu zagranicznego na rynki krajów RWPG były przedmiotem studiów i analiz w Raplocie Instytutu Koniunktur i Cen MHZ. Ogólne wyniki tego raportu przedstawiał w swych artykułach A. Olechowski w Handlu Zagranicznym i na łamach Polityki w dodatku Import-Eksport.

⁴ Generalnie sformułowane tutaj tezy nie są sprzeczne z wynikami Raportu Instytutu Koniunktur i Cen MOZ w sprawie reorientacji polskiego handlu zagranicznego, aczkolwiek w tym opracowaniu dotyczą one także innych krajów członkowskich RWPG.

- towary rolno-spożywcze,
- towary konsumpcyjne pochodzenia przemysłowego.

Z tego punktu widzenia kluczową rolę odgrywa możliwość konwersji importu Związku Radzieckiego z krajów kapitalistycznych, którego rozmiary od 1976 r. aż do chwili obecnej wykazują stałą tendencję wzrostową. W grupie towarowej „maszyny i (urządzenia”, której udział w globalnym imporcie Związku Radzieckiego wyniósł 37,1% w 1980 r., import z krajów kapitalistycznych osiągnął poziom 42,3% (5,6 mld rubli). Jednocześnie w zakresie niektórych pozycji tej grupy towarowej, udział importu ZSRR głównie z rozwiniętych krajów kapitalistycznych osiągnął jeszcze wyższy poziom, jak np.:

- maszyny i urządzenia oraz sprzęt do robót górniczych 76%,
- aparaty, maszyny i urządzenia do procesów chemicznych 74%,
- maszyny i urządzenia dla przemysłu celulozowo-papierniczego 90%,
- maszyny i urządzenia oraz linie technologiczne do produkcji samochodów 87%,
- koparki i inny wyspecjalizowany ciężki sprzęt budowlany 95%.

Na podstawie bardziej szczegółowych i cząstkowych analiz można także ustalić, iż przeważająca część importowanych przez (ZSRR wyrobów w tej grupie z krajów kapitalistycznych obejmuje z jednej strony kompletne urządzenia produkcyjne i linie produkcyjne oraz linie technologiczne, z drugiej natomiast maszyny, aparaty i urządzenia o najwyższym poziomie technicznym, charakteryzujące się nowoczesnymi parametrami techniczno-użytkowymi.

Również w Polsce zdecydowana większość maszyn i urządzeń w tej grupie towarowej była przedmiotem szerokiego importu z krajów kapitalistycznych. W obecnej chwili, zarówno Polaka, jak i inne kraje członkowskie RWPG nie są w stanie dostarczać tych wyrobów za granicę ze względu na niski poziom techniczny i małą skalę produkcji. Prawdopodobnie także i w przyszłości Polska nie będzie w stanie rozbudować produkcji tych urządzeń w skali umożliwiającej znaczne rozszerzenie eksportu, a tym samym zastąpić zachodnich dostaw maszyn i urządzeń, które aktualnie w dużych ilościach importuje Związek Radziecki oraz inne kraje RWPG. W podobnej sytuacji w chwili obecnej znajduje się również Związek Radziecki, który z podanych już wyżej względów (poziom techniczny, struktura i skala produkcji) nie jest zdolny dokonać nagłego przestawienia własnej produkcji umożliwiającej substytucję bardzo poważnego importu krajów członkowskich RWPG z rynków krajów kapitalistycznych. Naturalnie nie oznacza to wcale, że zdolności takiej konwersji importu nie uzyska Związek Radziecki w perspektywie (w okresie nadchodzących 5-10 lat), ale w okresie przynajmniej kilku najbliższych lat nie jest to możliwe.

Trzeba jednak zauważyć, iż w ramach obecnie realizowanych obrotów wzajemnych krajów RWPG, udział grupy towarowej „maszyny i urządzenia” jest także stosunkowo wysoki (w 1980 r. osiągnął ogólny poziom 47,5%) i według wszelkich danych i prognoz w sposób dynamiczny będzie wzrastał w latach następnych. Charakterystycznym przy tym zjawiskiem jest to, że ogólnej tendencji wzrostowej importu maszyn i urządzeń towarzyszy w jeszcze większym stopniu wzrost ich eksportu w obrębie rynku RWPG. Tymczasem w obrotach handlowych krajów-członkowskich RWPG z krajami kapitalistycznymi, eksport maszyn i urządzeń kształtuje się na znacznie niższym poziomie, aniżeli ich import, co wywołuje następnie pogorszenie się ogólnej struktury towarowej handlu zagranicznego z krajami kapitalistycznymi. Uwzględniając zatem dotychczasowy rozwój wzajemnych obrotów krajów RWPG oraz strukturalne trudności handlu zagranicznego z krajami kapitalistycznymi, nie można oczekiwać ani w chwili obecnej, ani w bliskiej perspektywie poważniejszej konwersji importu w grupie maszyn i urządzeń, co pozwoliłoby istotnie zmniejszyć obciążenie bilansu handlowego i płatniczego zwłaszcza tych krajów członkowskich RWPG, których gospodarka należy do najbardziej zadłużonych w bankach krajów kapitalistycznych.

2. Jeszcze bardziej złożona i trudna sytuacja występuje w grupie towarowej „paliwa, surowce i materiały”, której ogólny udział np. w imporcie polskim z krajów kapitalistycznych osiągnął w 1980 r. blisko 82%. W krajach RWPG największy niepokój budzi napięty bilans paliwowo-energetyczny, zwłaszcza w zakresie strategicznego paliwa — ropy naftowej. Związek Radziecki, który jest głównym dostawcą ropy naftowej dla wszystkich pozostałych krajów członkowskich RWPG napotyka w coraz większym stopniu trudności geologiczne w jej wydobywaniu i transporcie. Powoduje to stałe zwiększanie kosztów produkcji ropy naftowej oraz przybliża barierę technologiczną na drodze dalszego wzrostu jej wydobywania. Według nieprzychylnych i pesymistycznych ocen i prognoz opracowanych w Stanach Zjednoczonych, wydobywanie ropy naftowej w ZSRR swój najwyższy poziom (około 590 mln ton) osiągnąć miało w 1980 r., aby już w latach następnych wykazywać spadek, utrzymując się tylko na poziomie 500 mln ton do roku 1985 (z uwagi na pogarszające się warunki przestrzenno-geologiczne).

Do podobnych wniosków także dochodzi się w badaniach prognostycznych w ramach tzw. Projektu Link, który wyprowadza tendencję zapotrzebowania krajów RWPG na import paliw energetycznych spoza ZSRR na podstawie szacunków średniorocznego tempa wzrostu dochodu narodowego poszczególnych krajów członkowskich RWPG. Wyniki tych badań potwierdzają tendencję do wzrostu importu paliw przez ugrupowanie krajów RWPG średniorocznie w tempie 9,6% do 1990 r., co ma pra-

wie trzykrotnie przewyższyć tempo przyrostu obrotu paliwami w skali całego świata⁵. Jeśli praktyka następnych lat będzie w znacznym stopniu potwierdzać przewidywane tendencje spadkowe w zakresie możliwości wydobycia i eksportu surowców energetycznych przez ZSRR, a tym samym brak możliwości pokrycia zwiększającego się zapotrzebowania krajów członkowskich RWPG na surowce energetyczne (a zwłaszcza na ropę naftową), kraje te zmuszone będą zwiększać ich import z wolnodewizowych rynków krajów trzecich (krajów OPEC, rynków południowoamerykańskich i innych). W takim przypadku obciążenie bilansu płatniczego krajów członkowskich RWPG importem ropy i innych surowców spoza RWPG powiększy się jeszcze na skutek znacznie szybciej rosnących cen paliw i surowców na rynkach światowych w porównaniu z rynkiem RWPG⁶. Nie można jednak wykluczyć i takiej możliwości, że Związek Radziecki w perspektywie będzie zdolny „wykupić” cały przewidziany import ropy naftowej krajów RWPG z rynku OPEC, umożliwiając skierowanie znacznych części zwolnionego w ten sposób eksportu wolno dewizowego krajów członkowskich RWPG na własny rynek dla pokrycia wewnętrznego zapotrzebowania. Dowodzi to strategicznego znaczenia możliwości zwiększania eksportu surowców energetycznych i innych przez ZSRR w polityce ograniczania zadłużania się krajów członkowskich RWPG w bankach kapitalistycznych.

3. W grupie towarowej artykułów rolno-spożywczych największy problem w skali RWPG stanowią rozmiary importu żywnościowego z rynków światowych takich zwłaszcza krajów, jak Związek Radziecki, Polska czy NRD. Z kolei dla innych krajów członkowskich (np. Węgier i Bułgarii) ta grupa towarowa stanowi główną pozycję w ich eksporcie wolnodewizowym realizowanym na rynkach krajów kapitalistycznych. Jest zrozumiałe, że na pełny „wykup” radzieckiego importu zbóż oraz innych artykułów żywnościowych z rynku światowego pozwolić sobie może tylko sam Związek Radziecki. Jednakże istnieją pewne możliwości odciążenia bilansu płatniczego Związku Radzieckiego i Polski w drodze redukcji importu zbóż i pasz z rynków krajów kapitalistycznych. Wynikają one z możliwości konwersji eksportu rolno-spożywczego, który tradycyjnie jest kierowany przez niektóre kraje członkowskie RWPG na rynki krajów kapitalistycznych, w zamian za odpowiednie zwiększenie dostaw pa-

⁵ Por. *The Long Term Outlook for the World Economy: 1980-1990, A Baseline Projection Using the LINK System*, The University of Pensylwania 1981.

⁶ Według szacunków ekonomistów zachodnich przeciętny roczny wzrost cen surowców energetycznych na rynkach krajów trzecich (poza RWPG) może wynosić do 15% w latach 1980-1985. Wymagałoby to zwiększenia przez kraje RWPG wielkości eksportu wolnodewizowego niezbędnego dla pokrycia rosnących kosztów importowanych surowców energetycznych z krajów OPEC, z około 22% w 1980 r. aż do poziomu 35% całego eksportu.

liw i surowców oraz deficytowych maszyn i urządzeń zakupywanych w firmach kapitalistycznych.

4. Nie mniejsze trudności występują również w zakresie możliwości substytucji wolnodewizowego importu w grupie towarów konsumpcyjnych pochodzenia przemysłowego z rynków rozwiniętych krajów kapitalistycznych. Dotyczy to (przede wszystkim importu Związku Radzieckiego, którego udział stanowi blisko 75% całego importu tych wyrobów przez europejskie kraje członkowskie RWPG. Dla przykładu w roku 1980 Związek Radziecki importował w walutach wymienialnych⁷:

- obuwie skórzane w ilości 6,5 mln par o wartości 68 mln rubli,
- gotową odzież i konfekcję o wartości 120 mln rubli,
- tkaniny jedwabne i jedwabnopodobne w ilości 110 mln m² o wartości 160 mln rubli,
- tkaniny wełniane i wełnopodobne w wysokości 3,2 mln m² wartości 9 mln rubli.

Chociaż kraje członkowskie RWPG dostarczają znacznych ilości wyrobów konsumpcyjnych pochodzenia przemysłowego na rynek Związku Radzieckiego, to jednak w obecnych warunkach pełna substytucja tego importu z krajów socjalistycznych byłaby zadaniem ponad siły dla pozostałych krajów członkowskich. Chłonność rynku radzieckiego na te wyroby jest bowiem dużo większa aniżeli możliwości zwiększenia dostaw wszystkich pozostałych krajów członkowskich RWPG.

Podsumowując zatem powyższą analizę, należy dojść do wniosku, że zarówno w krótkim, jak i w średnim okresie czasu, kraje członkowskie RWPG aktualnie nie są w stanie dokonać substytucji importu wolnodewizowego z krajów kapitalistycznych, która mogłaby doprowadzić do natychmiastowego zmniejszenia ich wysokiego zadłużenia oraz szybkiego przywrócenia równowagi w bilansach płatniczych z krajami kapitalistycznymi.

III. KONSOLIDACJA POLITYKI IMPORTOWEJ KRAJÓW RWPG WOBEC KRAJÓW TRZECICH

Jeżeli natomiast chodzi o próby zapoczątkowania wspólnej w ramach RWPG polityki importowej wobec krajów trzecich, to należy przyznać, że napotykały one trudności i przeszkody nie do przewyższania w dotychczasowej współpracy krajów RWPG. Wobec pilnej konieczności powstrzy-

⁷ Przytoczone szacunki uzyskano na podstawie własnych obliczeń w materiałach statystycznych zawartych w periodycznych czasopismach handlu zagranicznego krajów RWPG (Wnieszajna Targowla, Zahraniczny Obchód, Biuletyn Ekonomicznej Informacji SEW, itp.).

mania dalszego zadłużania się większości krajów socjalistycznych w bankach krajów kapitalistycznych, obecnie należałoby zatem realnie wziąć pod uwagę możliwości, jakie stwarza koordynacja zakupów importowych dokonywanych przez poszczególne kraje członkowskie na rynkach wolnodewizowych. W tym celu można by zastanowić się przynajmniej nad wykorzystaniem takich form wspólnej polityki handlowej w ramach, RWPG, jak⁸:

— utworzenie międzynarodowych branżowych organizacji handlowych dla zaopatrywania przedsiębiorstw produkcyjnych zainteresowanych krajów członkowskich RWPG w niezbędne surowce i materiały, licencje, maszyny i urządzenia z krajów kapitalistycznych,

— zawieranie określonych porozumień między zainteresowanymi organizacjami gospodarczymi krajów członkowskich RWPG w zakresie sposobów realizacji wspólnych zakupów na rynkach kapitalistycznych o charakterze strategicznym,

— wspólne uzgadnianie rocznych planów dostaw importowych krajów RWPG z jednoczesnym ustaleniem tzw. „generalnego dostawcy”, dokonującego importu w imieniu pozostałych organizacji gospodarczych krajów członkowskich w zakresie niektórych rodzajów wyrobów.

Powyższe zamierzenia koordynacyjne zakładają konieczność przekazywania przez instytucje i organizacje gospodarcze krajów członkowskich RWPG wszelkich informacji planistycznych, dotyczących rozmiarów własnej produkcji, zapotrzebowania wewnętrznego, czy wreszcie wielkości nadwyżek i niedoborów w zakresie danych rodzajów wyrobów na rynku krajowym.

IV. FORMY EKSPANSJI EKSPORTOWEJ KRAJÓW RWPG NA RYNKI KRAJÓW, TRZECIĄ

Nie ulega wątpliwości, że rozszerzenie ekspansji eksportowej w drodze zacieśnienia międzynarodowej współpracy krajów RWPG w eksporcie na rynki kapitalistyczne jest bardziej efektywnym sposobem przezwycięzania trudności bilansowych krajów socjalistycznych, aniżeli drastyczne próby konwersji i ograniczenia importu wolnodewizowego.

Aktywizacja wspólnej polityki eksportowej w odniesieniu do rynków krajów kapitalistycznych może przybierać różne formy organizacyjne w zależności od charakteru operacji handlowych i zainteresowania organizacji gospodarczych krajów RWPG. W szczególności należy wyróżnić takie formy współpracy eksportowej, jak:

⁸ Podobne sugestie i propozycje wysuwają również ekonomiści węgierscy. Por. J. Bogнар, *Dalniejsze ugiębnienie ekonomicznego sotrudniczestwa stran-czlenow SEW z usiljem kooperirownija, substiturujeszczego torgowleju s niesocjalistycznymi stranami*, Dokład w MIEP MSS, Moskwa 1978, materiał powielony.

a) uzgadnianie rocznych i wieloletnich planów eksportowych w zakresie wybranych grup towarowych. W dłuższym okresie tego rodzaju działalność planistyczna wymagałaby także koordynacji programów rozwoju produkcji eksportowej właściwych organizacji gospodarczych zainteresowanych krajów członkowskich. Chociaż wymienioną formę współpracy międzynarodowej w eksporcie brano już dawno pod uwagę w organach RWPG, to jednak traktowano ją wyłącznie jako perspektywiczną, oddalając jej realizację na bliżej nie określony czas.

b) organizowanie wspólnej działalności eksportowej na szczeblu zainteresowanych organizacji produkcyjno-handlowych krajów członkowskich RWPG. Bezpośrednia współpraca organizacji gospodarczych w dziedzinie eksportu na rynki krajów trzecich mogłaby obejmować na przykład:

— eksport realizowany tylko przez jedną firmę eksportową występującą w charakterze „generalnego dostawcy” z upoważnienia wszystkich pozostałych zainteresowanych organizacji gospodarczych krajów członkowskich,

— uzgadnianie podejmowanych na rynkach krajów kapitalistycznych operacji eksportowych w celu uniknięcia niepożądanego konkurencji między organizacjami produkcyjno-handlowymi krajów członkowskich RWPG,

— podział rynków zbytu między branżowe organizacje produkcyjno-handlowe zainteresowanych krajów RWPG,

— wspólną organizację i eksploatację baz serwisowych, stacji obsługi na ważniejszych rynkach zbytu krajów trzecich.

Istnieją również nie wykorzystane do tej pory możliwości podjęcia współpracy międzynarodowej krajów członkowskich w zakresie eksportu kompleksowych obiektów inwestycyjnych na rynki krajów rozwijających się. Chodzi przede wszystkim o maksymalny współdziałanie zainteresowanych krajów RWPG w dostawach wyspecjalizowanych maszyn i urządzeń, w charakterze kooperantów i podwykonawców dla generalnego inwestora eksportującego kompletne obiekty przemysłowe na określony rynek krajów rozwijających się. W takim przypadku dostawy kooperacyjne realizowane przez przedsiębiorstwa z krajów RWPG mogłyby być rozliczane w walutach wymiennalnych po obowiązujących aktualnie cenach światowych. Nie należałoby co prawda wykluczać także transakcji o charakterze kompensacyjnym, w ramach których na przykład generalny eksporter ze Związku Radzieckiego regulowałby swoje zobowiązania wobec kooperantów z krajów RWPG dostawami ropy naftowej, gazu lub innych deficytowych surowców.

Współpraca krajów RWPG w zakresie intensyfikacji eksportu na rynki krajów trzecich wykazuje ponadto szereg innych zalet, spośród których należy wymienić zwłaszcza:

— wykorzystanie możliwości tkwiących w systemie planowania ogólnego

nogospodarezego, który ułatwia skoordynowane „wyjście” zainteresowanych organizacji gospodarczych krajów członkowskich na pożądane rynki zbytu krajów trzecich,

— zaktywizowanie w krajach członkowskich RWPG istniejących rezerw eksportowych w tych dziedzinach produkcji, w których dotąd nie mogły się one w ogóle ujawnić lub też były wykorzystywane w ograniczonym zakresie,

— zwiększenie możliwości dostosowania się do rosnących wymagań i potrzeb rynków zbytu, a także siły konkurencyjnej organizacji gospodarczych krajów RWPG na rynkach krajów trzecich,

— zmniejszenie wydatków na działalność marketingową,

— zwiększenie skuteczności przeciwdziałania dyskryminacyjnym praktykom firm i banków kapitalistycznych na rynkach krajów trzecich (np. poprzez dokonywanie eksportu za pośrednictwem organizacji gospodarczych krajów RWPG korzystających z różnych preferencji i udogodnień, które uprzywilejowują ich działalność na danych rynkach wolnodewizowych).

Jest zrozumiałe, że poważniejsza „orientacja” eksportowa kooperacji przemysłowej krajów RWPG na rynki krajów trzecich wymagać będzie aktywnej postawy samych organizacji produkcyjno-handlowych tych krajów w zakresie wspólnych analiz i badań rynkowych, uzgadniania wspólnej strategii produkcyjno-handlowej i formułowania skoordynowanych ofert eksportowo-importowych. Trzeba również zauważyć, iż w krótkim okresie najbardziej realnym polem współpracy eksportowej krajów RWPG mogą być głównie rynki zbytu krajów rozwijających się.

V. PODSUMOWANIE*

Wyniki przeprowadzonej analizy wskazują, że dla powstrzymania dalszego zadłużania się krajów RWPG i zahamowania dotychczasowego obniżania się tempa rozwoju gospodarczego poszczególnych krajów członkowskich, niezbędny jest przełom w dotychczasowym systemie międzynarodowej współpracy gospodarczej w ramach RWPG. Dotyczyć to musi także sposobu prowadzenia wymiany handlowej na rynkach krajów kapitalistycznych, a także na poszczególnych rynkach krajów Trzeciego Świata. W tych warunkach traktowanie współpracy gospodarczej i integracji krajów RWPG jako zjawiska politycznego i „perspektywicznego” oraz odkładanie jej realizacji do czasu wyrównania się szans i różnic w poziomach rozwoju społeczno-ekonomicznego poszczególnych krajów członkowskich staje się kwestią bezprzedmiotową. Wobec pogarszającej się sytuacji gospodarczej większości krajów RWPG, pogłębiającego się kryzysu gospodarczego w świecie kapitalistycznym i wzrostu konkurencyjności krajów słabiej rozwiniętych „na rynku światowym, jedynym wyj-

ściem może być tylko dalsze zacieśnienie więzi gospodarczych krajów RWPG. Jednocześnie, rzeczywista i trwała konsolidacja polityki gospodarczej krajów RWPG jest warunkiem podjęcia wspólnych działań łagodzących i eliminujących destrukcyjny wpływ oddziaływania czynników zewnętrznych.

TRENDS IN OVERCOMING EXTERNAL ECONOMIC PROBLEMS IN POLAND
AND OTHER SOCIALIST STATES WITHIN THE FRAMEWORK
OF INTERNATIONAL ECONOMIC COOPERATION IN THE CMEA

Summary

The article is an attempt to study possibilities of trade conversion in Poland and other CMEA member States to slow the increasing involvement in foreign debts in the socialist States and to reduce gradually their international payments deficit in the trade with the Western States. The author focusses on answering a question whether it is possible and to what degree, to limit Polish and other socialist States' imports from the industrial Western countries by means of intensifying international economic cooperation within the framework of the CMEA group of member States.

The author dwells also on finding conditions and capacities of international coordination of trade policies of the member states on the Western markets and in the Third World. Coordinating these policies within the CMEA would maintain and develop such institutional, productional and trade links which would bring about equal returns to both parts of the East-West exchange.

It is understood that a consolidation of economic policies of the socialist States and a further intensification of economic ties within the CMEA is a main condition to start actions which would limit a destructive effect of the economic crisis in the capitalist world.